

รายงานการศึกษา
พฤติกรรมและสถานการณ์ทางการเงินของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สิน
และแนวทางการปรับตัวของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สิน

โดย

มูลนิธิชีวิตไท (Local Act)

รายงานการศึกษานี้ได้รับการสนับสนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)

มีนาคม 2563

สารบัญ

	หน้า
1. บทนำ	3
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	3
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา	4
1.3 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
2. พฤติกรรมการเงินและปัญหาหนี้สินในมุมมองเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม	4
2.1 ความจำกัดหรือความขาดแคลน (Scarcity) : ผลทางจิตวิทยาและผลต่อพฤติกรรมการเงิน	4
2.2 ความหวังในการปรับตัว : แนวทางการจัดการและปรับพฤติกรรมทางการเงิน	7
3. วิเคราะห์พฤติกรรมการเงินและหนี้สิน และข้อเสนอแนวทางการปรับตัวของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สิน	11
3.1 ข้อมูลพฤติกรรมการเงินจากผู้เข้าร่วมการอบรม	11
3.2 ข้อมูลหนี้สินจากบางชุด	13
3.3 แนวทางการปรับตัวของเกษตรกรที่มีหนี้สิน	16
4. บทสรุป	18
อ้างอิง	20
ภาคผนวก ก. ข้อมูลหนี้ค้ำ และกระแสเงิน จากกลุ่มตัวอย่างบางส่วน	21

โครงการศึกษาพฤติกรรมและสถานการณ์ทางการเงินของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สิน และแนวทางการปรับตัวของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สิน

ผศ.ดร.ชญานี ชวะโนทย์

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาหนี้สินกับเกษตรกรเป็นของคู่กัน ซึ่งมีได้มีเพียงประเด็นทางมิติการเงินเพียงอย่างเดียว แต่มีความเกี่ยวข้องกับมิติอื่น ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีการผลิตในสังคมเกษตร โครงสร้างอายุของเกษตรกร ความจำกัดของที่ดิน ตลาดสินค้าเกษตรที่เชื่อมกับตลาดโลกด้วย รวมถึงราคาสินค้าเกษตรที่ไม่แน่นอน มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นที่จะเผชิญกับภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วมหรือภัยแล้งที่ทำให้ผลผลิตไม่ได้ตามที่ต้องการ สูญเสียเงินลงทุนและรายได้ และยังรวมถึงโครงการสนับสนุนต่าง ๆ ของภาครัฐที่มีส่วนทำให้การตอบสนองของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ การเผชิญกับปัญหาหนี้สินมายาวนานก็บั่นทอนจิตใจเกษตรกรอยู่ไม่น้อยเช่นกัน เกษตรกรที่ทำการผลิตเฉพาะพืชหลัก เช่น ข้าว จะมีรายได้หลังจากเก็บเกี่ยวเพียงปีละสองครั้ง หรือถ้าบางปีน้ำดีหน่อยก็อาจทำได้ถึง 3 ครั้ง ขณะที่รายจ่ายมีเป็นประจำทุกเดือน นั่นคือ ครัวเรือนมีการอุปโภคบริโภคค่อนข้างคงที่ข้ามเวลา (consumption smoothing) เมื่อมีรายได้ไม่พอค่าใช้จ่ายในเดือนนั้น ๆ จะต้องไปกู้ยืมมา หรือจะมาจากการเก็บออมจากรายได้จากการขายผลผลิตในฤดูการผลิตก่อนหน้าซึ่งก็ยากที่จะเก็บออมไว้ได้ เพราะมักจะมีรายจ่ายพิเศษอื่น ๆ เช่น ต้องซ่อมอุปกรณ์การเกษตร ซ่อมแซมบ้าน ซื้เครื่องใช้ไฟฟ้าใหม่ ค่าชุดนักเรียนใหม่ของหลาน ซึ่งจะทำให้ไม่มีเงินเก็บออมไว้ใช้เพียงพอในเดือนที่ไม่มีรายได้เป็นก้อนจากการเกษตรเข้ามา จะเห็นว่าเกษตรกรต้องเผชิญกับสถานการณ์รอบด้าน การจัดการแก้ปัญหาทั้งหมดด้วยตัวเกษตรกรเป็นเรื่องที่ทำหายอย่างยิ่ง บทความนี้จะกล่าวถึงผลที่เกิดขึ้นภายใต้สภาวะความกดดันที่เกิดจากความจำกัดทางการเงิน ประเด็นด้านจิตวิทยาและเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการเงิน เพื่อให้เห็นมุมมองใหม่ที่อาจช่วยให้ทำความเข้าใจพฤติกรรมและปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในอีกมุมหนึ่งได้ และอาจนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินและนโยบายจากภาครัฐที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อเก็บข้อมูลครัวเรือน ทำความเข้าใจพฤติกรรมทางการเงิน การกู้ยืม การออม การใช้จ่ายรายได้ของครัวเรือน และสถานะทางการเงินของครัวเรือน และเพื่อประเมินการปรับตัวของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สิน
2. ทำความเข้าใจเรื่องสินเชื่อประเภทต่าง ๆ ของเกษตรกร รวมถึงการใช้บัญชีครัวเรือนและหลักการทางการเงินอย่างง่ายในการจัดการสถานะทางการเงินของครัวเรือน

3. นำเสนอประเด็นพฤติกรรมทางการเงินในมุมมองเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม ที่นำไปสู่แนวทางการปรับตัวของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สินทั้งในส่วนของครัวเรือน และการพัฒนาเครื่องมือทางการเงินที่เหมาะสม

1.3 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีความเข้าใจในทางด้านการเงิน การกู้ยืม การออม การใช้จ่าย รายได้ของครัวเรือน และสถานทางการเงินของครัวเรือนเกษตรกรรมมากขึ้น รวมถึงฐานข้อมูลกระแสการเงินของครัวเรือนที่ระบุได้ถึงช่วงเวลาเงินเข้า/เงินออกของครัวเรือน เพื่อนำไปวิเคราะห์การปรับตัวของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สินและหาแนวทางการแก้ปัญหาด้านการเงินและหนี้สินของครัวเรือนต่อไป

2. ข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางการปรับตัวของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สินทั้งในส่วนของครัวเรือน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงิน และนโยบายจากภาครัฐที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

2. พฤติกรรมการเงินและปัญหาหนี้สินในมุมมองเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม

แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) ได้เข้ามามีบทบาทในการทำความเข้าใจพฤติกรรมของคนมากขึ้นในการศึกษาวิจัยในช่วงหลังที่ผ่านมา โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ และพฤติกรรมทางการเงินที่เกี่ยวข้อง เช่น ทำไมคนถึงไม่ออมเงิน ทั้งที่รู้ว่าการออมเงินเป็นสิ่งสำคัญ หรือการผัดวันประกันพรุ่งในการลงมือทำอะไรบางอย่าง ซึ่งมีคำอธิบายทางจิตวิทยาที่มาเป็นปัจจัยในการตัดสินใจของคน World Development Report: WDR (2015) ได้ประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ สังคม และพฤติกรรม (Mind, Society, and Behavior) ไว้โดยมีใจความสำคัญเกี่ยวกับการทำความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์เพื่อเป้าหมายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้การที่จะพัฒนาความเป็นอยู่ของผู้คนจำเป็นต้องเข้าใจปัจจัยทางด้านจิตวิทยาและทัศนคติทางสังคมของคนในกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันด้วย นอกจากนี้งานของ Mullainathan and Shafir (2013) ก็ช่วยให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นในกรณีปัญหาความจำกัด (Scarcity) ที่มีผลต่อสภาพจิตใจและการตัดสินใจของคน โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่มีความจำกัดทางการเงินอยู่แทบจะตลอดเวลา

2.1 ความจำกัดหรือความขาดแคลน (Scarcity): ผลทางจิตวิทยาและผลต่อพฤติกรรมการเงิน

เราอาจให้นิยามความจำกัดหรือความขาดแคลน (scarcity) ในที่นี้ คือ ช่องว่างระหว่างสิ่งที่ต้องการกับทรัพยากรที่จะใช้ในการทำให้เกิดสิ่งที่ต้องการนั้น เช่น การที่เรามีงานที่ต้องทำให้เสร็จหลายชิ้น แต่ทรัพยากรเวลามีอยู่จำกัดทำให้เราทำงานส่งไม่ทัน หรือการที่มีหนี้อยู่หลายก้อน แต่เรามีทรัพย์สินและเงินทุนไม่พอที่จะนำไปใช้หนี้ เป็นต้น ในสถานการณ์ปกติ สมองจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางการคิด (cognitive resources) ในการตัดสินใจ แต่ในสถานการณ์ที่มีความขาดแคลนเกิดขึ้นนั้น จะก่อให้เกิดภาระทางการคิดวิเคราะห์ (cognitive burden) ที่ทำให้

ความสามารถในการตัดสินใจลดลง หรืออาจกล่าวได้ว่า ความยากจนกีดกันทรัพยากรที่ใช้ในการคิดตัดสินใจ(ที่เป็นเหตุเป็นผล)ไปหมด

ความขาดแคลนมิได้เกิดขึ้นแค่เฉพาะกับผู้มีรายได้น้อยเพียงเท่านั้น คนชั้นกลางในเมืองก็อาจเผชิญสภาวะความจำกัด/ขาดแคลนนี้ได้เช่นกันหากมีสถานการณ์ที่ไปกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกจำกัดหรืออยู่ใต้ภาวะความกดดันจากความขาดแคลนบางอย่าง อย่างไรก็ตาม สภาวะความขาดแคลนก็อาจจะไม่ได้มีอยู่ตลอดเวลา มีงานศึกษาทดลองในกลุ่มเกษตรกรไร่อ้อยในประเทศอินเดีย โดยในช่วงก่อนเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกษตรกรยังไม่มีรายได้จากการขายอ้อยเข้ามา และส่วนใหญ่มีการกู้ยืมเงินมาใช้จ่าย นักวิจัยได้ทดลองให้เกษตรกรทำแบบทดสอบทางจิตวิทยาเพื่อดูความสามารถในการควบคุมสติ/การคิดตอบสนองอย่างรวดเร็ว (เช่น ให้ตอบจำนวนตัวเลข แทนที่จะตอบเป็นตัวเลขที่ถูกเขียน เช่น ถ้าเห็นเลข 44 ต้องตอบว่า 2 เพราะมีตัวเลขเพียง 2 ตัว เป็นต้น) รวมไปถึงให้ทำแบบทดสอบทาง IQ ที่เน้นเรื่องการใช้เหตุผล (Raven's matrix test on fluid intelligence) ผลพบว่า เกษตรกรทำคะแนนออกมาได้ไม่ดีเท่าไร ขณะที่เมื่อให้ทำการทดสอบอีกครั้งในช่วงหลังเก็บเกี่ยวที่มีรายได้จากการขายผลผลิตแล้วนั้น ผลกลับออกมาว่า เกษตรกรทำคะแนนได้ดีกว่า (Mani and others 2013) แสดงให้เห็นว่า ความจำกัดนั้นทำให้ความสามารถในการคิดตอบสนองของคนเราลดลง

ในสหรัฐอเมริกาเองก็มีผู้ให้กู้แบบ payday lender เป็นจำนวนมากทั่วประเทศ โดยมีจำนวนสาขามากกว่าสาขาของแมคโดนัลด์และสตาร์บัครวมกัน สินเชื่อรายวัน (payday loan) เป็นที่พึ่งของผู้มีรายได้น้อยในสหรัฐอเมริกา โดยสามารถกู้ได้เงินสดทันที แล้วจ่ายคืนพร้อมค่าธรรมเนียมเมื่อเงินเดือนออก ณ สิ้นเดือน ซึ่งอาจจะอีก 1-2 สัปดาห์ถัดมา แรงงานรายได้น้อยก็สามารถจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ามือถือ หรือค่าประกันได้ทันตามกำหนด แล้วเมื่อเงินเดือนออกก็ค่อยไปจ่ายคืนเงินที่กู้ยืมมาพร้อมดอกเบี้ย ซึ่งก็จะเห็นวงจรของการกู้ยืมในลักษณะเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ เมื่อเราไม่สามารถจ่ายบิลได้ ก็จะทำให้เราอยู่ในสภาวะความขาดแคลน (scarcity) สมองจะถูกจำกัดให้คิดว่าจะจัดการอย่างไรถึงจะมีเงินใช้จนถึงสิ้นเดือน ดังนั้นการเข้าถึง payday loan ก็จะเป็นที่ดึงดูดใจมากกว่าทางเลือกอื่น ๆ ซึ่งก็จะทำให้แรงงานที่มีรายได้น้อยแก้ปัญหาในการหาเงินมาใช้ได้ทันก่อนสิ้นเดือน ขณะที่ต้นทุนของการกู้ยืมเงินและการจ่ายคืนนั้นยังไม่ถึง จึงไม่ได้คำนึงถึง แม้จะต้องจ่ายแพงในอนาคตก็ตาม ความหิวในวันนี้เป็นสิ่งที่ต้องแก้ปัญหาให้ได้ก่อน ขณะที่ความหิวในอนาคตเป็นสิ่งที่ยังไม่ถึง

ตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า กำหนดจ่ายบิลตอนนี้เป็นสิ่งเร่งด่วน ส่วนหนี้และดอกเบี้ยที่จะมาถึงในอนาคตไว้ค่อยคิดภายหลัง ปัญหาในปัจจุบันเร่งเร้าให้เกิดความกดดันมากกว่าสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งก็ทำให้มีข้อจำกัดในคิดพิจารณาปัญหา หรืออาจกล่าวได้ว่า ความจำกัดนี้มาบั่นทอนช่องทางการส่งข้อมูลในกระบวนการคิด (bandwidth tax) ทำให้เราต้องคิดแก้ปัญหาในปัจจุบันเป็นหลัก หากจะต้องคิดให้รอบคอบเพื่อแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยนั้น เราต้องใช้ทรัพยากรทางความคิดมากขึ้น และต้องใช้ในการควบคุมต่อการกระตุ้นต่อแรงจูงใจอื่น ๆ มากขึ้นด้วย ดังนั้นเมื่อช่องทางของกระบวนการคิดถูกจำกัด เราก็จะเห็นแต่ปัจจุบันที่เร่งด่วน ทำให้เราตัดสินใจกู้ยืมเงินมาใช้ (แก้ปัญหา) ไปก่อน ความจำกัดที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เราเอนเอียง (bias) ที่จะเลือกใช้วิธีกู้ยืมเงินนั่นเอง

เมื่อเราต้องการใช้เงิน แม้เงินกู้จะแพงก็ตาม แต่การเข้าถึงเงินกู้ในบางกรณีก็อาจจะดีกว่าการเข้าไม่ถึงเลยก็ได้ เช่น ต้นทุนของการจ่ายค่าน้ำค่าไฟ หรือค่าบริการไม่ตรงเวลา อาจต้องเสียค่าปรับในการเข้าเป็นสมาชิก หรือค่าปรับในการให้บริการใหม่ที่แพงกว่า หากมีเงินกู้มาทำให้จ่ายไปก่อนแล้วค่อยไปคืนตามกำหนดเมื่อเงินเดือนประจำออกมานั้น ต้นทุนค่าดอกเบี้ยอาจจะยังไม่แพงมาก อย่างไรก็ตาม วิกฤติที่ชาวนาต้องไปกู้ยืมในระบบเพื่อมาใช้คืนหนี้ในระบบ เพราะกลัวว่าถ้าผิดนัดชำระไปเรื่อย ๆ แล้วต่อไปอาจจะไม่มีสิทธิได้กู้เงินหรือได้รับความช่วยเหลือจากแหล่งเงินกู้ในระบบนั้น ๆ ได้อีกต่อไป กลายเป็นหนี้เสีย ถูกฟ้องร้อง และจะถูกยึดหลักทรัพย์ค้ำประกัน ชาวนาที่ถูกภาวะบีบคั้น จะมองว่าต้องรีบจ่ายหนี้ส่วนนี้ก่อนเป็นการเร่งด่วน แต่เมื่อกู้ยืมออกมาคืนใน แล้วก็กู้ไปคืนนอก โดยเฉพาะเมื่อเงินกู้ยืมมีดอกเบี้ยที่สูงมาก และชาวนาเองก็ไม่สามารถมีรายได้ที่มากพอมาหยุดวงจรการกู้ยืมนี้ได้ ก็ทำให้การกู้มาแก้ปัญหาในระยะสั้นนั้นเป็นสิ่งที่ผิดพลาด และยังทำให้เราเผชิญกับปัญหาและสภาพความจำกัด (scarcity) หนักเข้าไปอีก และบางกรณียิ่งทำให้เสียทรัพย์สินที่เอาไปใช้การกู้ยืมในระบบเพิ่มไปอีกด้วย

แต่การกู้ยืมก็ไม่ใช่สิ่งเลวร้ายไปตลอด เมื่อทรัพยากรในปัจจุบัน (จะเป็นเงินหรือเวลาก็ตาม) ที่จะนำมาใช้นั้นให้ประโยชน์ในปัจจุบันมากกว่าในอนาคต สร้างโอกาสที่จะทำรายได้มากกว่าที่จะรอลงทุนเมื่อเก็บออมได้ซึ่งโอกาสทำกำไรอาจจะหมดไปแล้ว วิกฤตินี้สินเชื่อก็เป็นสิ่งที่ดี แต่เมื่อเราอยู่ภายใต้สภาวะที่จำกัด เสมือนอยู่ในอุโมงค์ที่เราไม่เห็นสิ่งที่อยู่ข้างนอก ไม่เห็นปัญหาที่จะตามมาในอนาคต หรือเรื่องที่สำคัญแต่ยังไม่เร่งด่วนในตอนี้ เรามีแนวโน้มจะกู้ยืมมากกว่าที่ควรจะเป็นตามการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ นั่นคือ เมื่อเผชิญความขาดแคลน เราจะกู้ยืมทั้งกรณีที่เป็นประโยชน์ในระยะยาว และกรณีที่ไม่เป็นประโยชน์ เหมือนเวลามีปัญหาเครื่องยนต์ เราแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยอะไหล่ที่หาง่ายราคาไม่แพงไปก่อน แต่อาจจะก่อให้เกิดต้นทุนที่แพงกว่าในระยะยาวได้

ความขาดแคลน (จะเป็นเงินหรือเวลาก็ได้) ทำให้เราละเลยสิ่งที่สำคัญ แต่ยังไม่เร่งด่วนออกไป ทั้งที่สิ่งนั้นจะมีประโยชน์แน่นอนในอนาคต แต่สามารถรอไปก่อนได้ จึงยังไม่ใช้สิ่งสำคัญในตอนี้ ตัวอย่างเช่น การออม เป็นเรื่องที่ยากมากสำหรับผู้มีรายได้น้อย หรือสำหรับชาวนาที่รายได้แทบจะไม่พอกับรายจ่าย โดยเฉพาะชาวนา หรือเกษตรกรที่มีรอบการเพาะปลูก 3-4 เดือน รายได้จะเข้ามารอบหนึ่ง หรือบางปีจะมีรายได้เพียงปีละครั้ง เกษตรกรจะต้องมีวินัยในการควบคุมตัวเอง (Self-control) ที่สูงมากที่จะไม่ใช้เงินไปกับสิ่งกระตุ้นทั้งหลาย เพื่อออมเงินไว้ใช้จ่ายในช่วงที่ไม่มีรายได้เข้ามา ชาวนาส่วนใหญ่เมื่อขายข้าวได้ก็ต้องคืนหนี้ค่าปุ๋ยค่ายาให้กับร้านค้าไปก่อนถ้าซื้อเข้ามา แล้วก็ทยอยใช้หนี้ก่อนที่ถึงกำหนด หรือก่อนเร่งด่วนที่ต้องจ่ายคืนก่อน/ผิดนัดชำระไม่ได้แล้ว สุดท้ายก็จะเหลือเงินไว้ใช้จ่ายไม่มากนัก และในที่สุดก็ไม่มีเก็บออมไว้ใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน เช่น กรณีมีอุบัติเหตุ เจ็บป่วย ซึ่งบางครั้งก็จำเป็นต้องไปหาหมอคลินิกหรือโรงพยาบาลที่ไม่ได้อยู่ในสิทธิบัตรทอง หรือกรณีมีภัยพิบัติ/น้ำท่วมเกิดขึ้น ซึ่งหากเกิดเหตุไม่คาดคิดขึ้นที่จำเป็นต้องใช้เงิน ก็จะกลับเข้าสู่วงจรการกู้ยืมเงินได้อีก

การออมเป็นปัญหาผัดวันประกันพรุ่ง (Procrastination) ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยเท่านั้น แต่ก็เกิดขึ้นกับชนชั้นกลางด้วยเช่นกัน เช่น กรณีออมเพื่อเกษียณ ถ้าไม่มีแรงจูงใจการลดหย่อนภาษีหรือไม่มีระบบบังคับออมที่นายจ้างร่วมสมทบ คนก็อาจไม่เห็นความสำคัญเลย เพราะเป็นเรื่องในอนาคตอีกยาวไกล และมีปัจจัยกระตุ้น

(Temptation) หลากหลายที่ทำให้คนใช้เงินในปัจจุบันแทนที่จะเก็บออมไว้ยามเกษียณ แล้วก็ผิดวันที่จะออมเงินออกไปเรื่อย ๆ ทำนองเดียวกับการประกันที่ต้องตัดสินใจในวันนี้(และจ่ายค่าเบี้ยประกันเลย) แต่จะมีผลในอนาคตหลายครั้งที่คนอาจไม่เห็นความสำคัญของการทำประกันเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แต่การบังคับขายประกันควบกับการให้บริการทางการเงินโดยไม่ให้ข้อมูลและทางเลือกในการตัดสินใจแก่ลูกค้าก็ไม่สมควรทำเช่นกัน เพราะการบังคับซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเงินอาจถูกนำไปใช้ในลักษณะที่ปิดบังค่าธรรมเนียมหรือต้นทุนที่ซับซ้อนเพื่อประโยชน์ของผู้ให้บริการก็ได้

จะเห็นว่าความจำกัดทางการเงินมีผลต่อความสามารถในการตัดสินใจ คนเราจะมีทรัพยากรที่ใช้ตัดสินใจหรือให้ความใส่ใจกับบางเรื่องที่มีรายละเอียดได้ไม่มากนัก หากมีเรื่องที่ต้องคำนึงถึงอยู่หลายเรื่องแล้ว และอยู่ภายใต้ความจำกัดทางการเงินด้วยอีก การตัดสินใจทางการเงินยิ่งต้องใช้ทรัพยากรทางความคิดมากขึ้น ก็ยิ่งทำให้เรามีโอกาสตัดสินใจที่อาจก่อให้เกิดความผิดพลาดหรือปัญหาที่จะตามมาในอนาคตได้ง่าย

2.2 ความหวังในการปรับตัว: แนวทางการจัดการและปรับพฤติกรรมทางการเงิน

คนเรามีแนวโน้มที่จะตัดสินใจทางการเงินในมุมแคบมากกว่าที่จะมองภาพรวมของสถานการณ์ทางการเงินของตัวเอง เช่น ถ้าทำบัญชีครัวเรือนแบบไม่มีเป้าหมาย ก็มีแต่จะบ่นทอนจิตใจ เพราะชาวบ้านจะจดแต่รายจ่ายที่ออกไป แต่แทบจะไม่มีรายได้เข้ามา ทำให้รู้สึกไม่อยากทำบัญชีอีกต่อไป แต่หากกำหนดเป้าหมายของการทำบัญชีให้ชัดเจน เช่น เพื่อให้เห็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็นจะได้หาวิธีการลดค่าใช้จ่ายดังกล่าว (เช่น ต้องลดให้ได้เดือนละ 500 บาท) หรือทำเพื่อมาประเมินสถานะการเงินและความสามารถในการชำระหนี้ ก็จะช่วยให้เห็นความสำคัญ และรู้สึกสนุกไปกับการทำบัญชีหากมีความท้าทายที่ชัดเจน มีงานศึกษาในต่างประเทศ (WDR, 2015) พบว่า การให้ความรู้ทางการเงินหากมิได้มีการกำหนดเป้าหมายหรือไม่มีที่ปรึกษาเฉพาะบุคคล จะไม่มีผลต่อการตัดสินใจทางการเงินที่ถูกต้อง

ความขาดแคลนนอกจากมีผลต่อความสามารถในการใช้ความคิดในการตัดสินใจแล้ว ยังมีผลต่อการรับรู้และสมรรถนะในการทำงานด้วย กรณีการอบรมความรู้ทางการเงิน หากเราให้ข้อมูลอย่างละเอียดแก่คนที่กำลังอยู่ในภาวะขาดแคลน คนเหล่านั้นอาจจะไม่สามารถตั้งสติทำความเข้าใจองค์ความรู้นั้น ๆ ได้อย่างเต็มที่ งานศึกษาที่ประเทศโดมินิกัน โดย Microfinance Institute ADOPEM ซึ่งมีลูกค้าเป็นผู้ประกอบการรายเล็ก เกรงว่าลูกค้าจะไม่เข้าใจวิธีทำบัญชีและการเงินอย่างเพียงพอ จึงเห็นว่าควรมีการให้ความรู้ทางด้านการเงินเพิ่มเติม เมื่อนักวิจัยจากมหาวิทยาลัย MIT (Drexler, Fischer, and Schoar, 2014) ได้เข้าไปทำการศึกษาหลักสูตรดังกล่าว พบว่าหลักสูตรความรู้ทางการเงินนั้นมีรายละเอียดค่อนข้างมาก ใช้เวลาอบรมรวมหลายสัปดาห์และเน้นไปที่เทคนิคการทำบัญชีแบบดั้งเดิม ทีมนักวิจัยจึงได้พยายามออกแบบหลักสูตรใหม่ที่เน้นเฉพาะใจความสำคัญ (Rules of thumb) ที่ช่วยให้คนจำและเข้าใจได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับพฤติกรรม/การปฏิบัติที่ทำกันอยู่ ทำให้ไม่ต้องใช้ bandwidth ในการทำความเข้าใจมากนัก ในการทดลองพบว่า คนที่เรียนในหลักสูตรเน้นใจความสำคัญนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้มากกว่าคนที่เรียน

จากหลักสูตรเต็มรูปแบบ นอกจากนี้รายรับในธุรกิจของคนที่ยื่นหลักสูตรใจความหลักนั้นก็เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ด้วย การทำให้ง่าย ทำให้เข้าใจได้เร็วขึ้นและนำไปใช้ได้มากกว่าการให้ข้อมูลที่มีความซับซ้อนและต้องนำไปย่อยเอง

รูปแบบการให้ข้อมูลและความรู้ทางการเงิน ก็มีผลต่อการทำความเข้าใจและตัดสินใจใช้ผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ตัวอย่างเช่น การนำเสนอทางเลือกที่แตกต่างกันให้กับผู้ใช้บริการมีผลต่อพฤติกรรมที่แตกต่างกัน มีการทดลองในสหรัฐอเมริกาสำหรับการกู้ยืมเงินรายวัน (payday loan) โดยสุ่มให้ข้อมูลในส่วนของคุณค่าดอกเบี้ยแก่ลูกค้า โดยแบ่งเป็นกลุ่มแรกให้ข้อมูลเป็นอัตราดอกเบี้ย ขณะที่อีกกลุ่มให้ข้อมูลเป็นจำนวนเงินที่ต้องจ่ายเป็นดอกเบี้ย ผลปรากฏว่าลูกค้าที่ได้รับข้อมูลที่เป็นจำนวนเงินดอกเบี้ยจ่ายมีอัตราการกลับมากู้ยืมอีกน้อยกว่าลูกค้าที่ได้รับข้อมูลเป็นอัตราดอกเบี้ย (Bertrand and Morse, 2011)

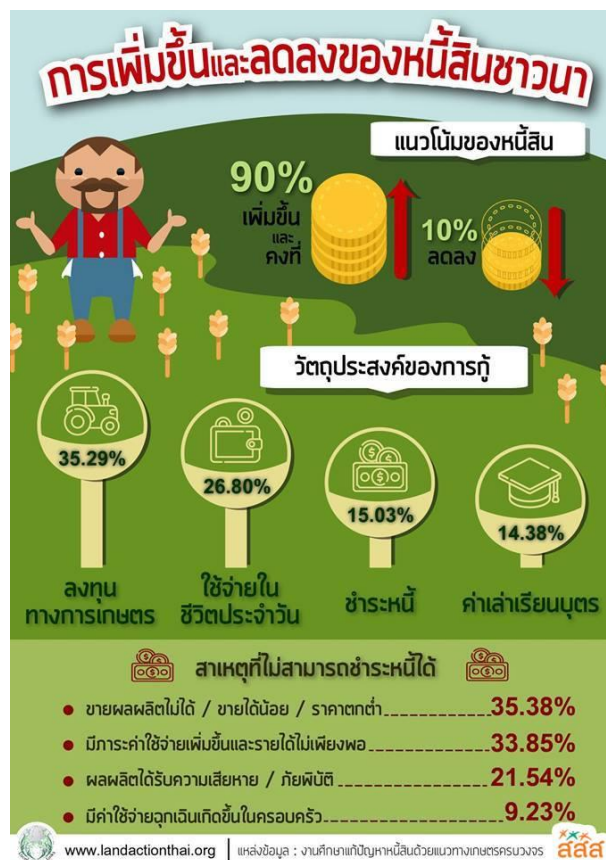
เราจะเห็นว่า การออกแบบเครื่องมือทางการเงินมีผลต่อการตัดสินใจทางการเงินของคน นอกจากนี้การนำเสนอผลิตภัณฑ์ทางการเงินก็มีผลต่อการเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ด้วยเช่นกัน (Framing effects) อารมณ์ ความต้องการ ณ เวลาที่ตัดสินใจ ทักษะคิดด้านความเสี่ยง ทักษะคิดด้านเวลา (เช่น Present bias ที่มองเห็นแต่ปัจจุบันมากกว่าคำนึงถึงอนาคต) ก็มีผลต่อการตัดสินใจของคน การแนะนำผลิตภัณฑ์ทางการเงินจึงควรแนะนำให้สอดคล้องกับความจำเป็นของลูกค้าจริง ๆ และสอดคล้องกับทักษะคิดด้านความเสี่ยงของลูกค้า ไม่ใช่แนะนำกว้าง ๆ หรือให้ข้อมูลซับซ้อนเกินกว่าที่ลูกค้าจะทำความเข้าใจได้ รวมไปถึงต้องไม่ปิดบังต้นทุนหรือค่าธรรมเนียมที่อาจจะเป็นภาระผูกพันหรือส่งผลร้ายแรงต่อลูกค้าในอนาคต

นอกจากนี้ การที่ปัญหาความขาดแคลนทำให้เรามุ่งคิดถึงแต่ปัจจุบัน แม้ว่าพรุ่งนี้เราจะจน แต่นั่นก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ไว้คอยแก้ในอนาคต สภาวะขาดแคลนนี้ทำให้เรามีพฤติกรรมที่ไม่มองการณ์ไกล (Myopia) ขาวดี คือ การไม่มองการณ์ไกลนี้ไม่ได้เป็นลักษณะนิสัยที่ติดตัวคน แต่เพราะสภาวะความจำกัดมีส่วนทำให้เราไม่ได้คิดถึงอนาคต และหากออกแบบเครื่องมือทางการเงินหรือนโยบายที่ตีโพที่คำนึงถึงอคติเชิงพฤติกรรมเหล่านี้ก็จะช่วยแก้ปัญหาได้ ตัวอย่างเช่น การออมเป็นเรื่องสำคัญ แต่ไม่ได้เร่งด่วน จึงมักจะกลายเป็นสิ่งที่อยู่นอกการมองเห็น เพราะมักจะมีสิ่งที่เร่งด่วนกว่าการออมมาทำให้เราต้องใช้จ่ายเงินออกไปก่อน ผลิตภัณฑ์การออมที่มีลักษณะเป็นพันธสัญญา (Commitment) หรือมีการส่งข้อความเตือน (Reminder) จึงเป็นการช่วยลดพลังงานทางความคิดที่ต้องแบ่งมาใช้ควบคุมตัวเอง (Self-control) ได้ดี งานศึกษาที่ฟิลิปปินส์พบว่า การเตือนโดยส่งข้อความไปกระตุ้นว่าเดือนนี้ท่านได้ออมแล้วหรือยังส่งผลให้คนออมเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 6 และกรณีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่ต้องออมเงินทุกเดือน ก่อนที่จะกู้เงินออกไปได้ และก็ต้องทยอยใช้คืนเงินกู้ในแต่ละเดือน โดยใช้สัจจะ/แนวคิดทางศาสนาและการตกลงทางสังคมร่วมกันของคนในชุมชนเป็นตัวช่วยบังคับพฤติกรรม

ในกรณีการกู้ยืม เราจะเห็นว่า ผู้ให้กู้ยืมนอกระบบจะมีวิธีในการตามเก็บเงินกู้ เช่น ให้ส่งเงินทุกวัน หรือตามไปที่บ้านทุกวัน ก็เพื่อที่จะให้แน่ใจว่าผู้กู้คืนเงินได้ตามกำหนด และการจ่ายคืนเงินกู้และดอกเบี้ยนั้นจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญเร่งด่วนสำหรับผู้ ที่นำเสนอใจคือ ยอดที่ต้องจ่ายคืนต่อวันจะไม่สูงมากนัก เพื่อให้ผู้กู้สามารถจ่ายคืนได้ แม้จะเป็นเพียงส่วนของดอกเบี้ยก็ตาม เช่น ลูกหนี้ในระบบต้องจ่ายคืนหนี้ในระบบซึ่งมีดอกเบี้ยวันละ 500 บาท

ลูกหนี้สามารถไปไล่หามาคืนได้ แต่ถ้าให้ออมเงินจำนวนนี้เอง จะไม่สามารถทำได้ ในทางตรงข้าม หากกำหนดการจ่ายคืนนี้เพียงปีละครั้ง และเป็นก้อนใหญ่ จะทำให้เกษตรกร (และคนทั่วไป) มีความลำบากในการเก็บออมไว้เองเพื่อจ่ายคืนปีละครั้ง หากเปลี่ยนการจ่ายคืนนี้เป็นทยอยคืนเดือนละครั้ง หรือให้ถี่ขึ้น แต่ในจำนวนเงินที่ต้องจ่ายคืนก้อนเล็กลง คนก็จะมองว่าหาเงินมาคืนได้ไม่ยากเกินไปนัก อีกทางเลือก คือให้คืนหลังจากที่เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทันที อย่างกรณีของ บัตรเครดิต ธกส. ที่สามารถใช้บัตรสินเชื่อบัตรเครดิตจากร้านค้าได้เหมือนซื้อเงินสด (ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยแฝงของร้านค้า ปัจจัยวัตถุประสงค์) แล้วพอทำนาได้เงินก็ค่อยไปจ่ายคืนในเวลาที่กำหนด ก็พอจะทำให้อยู่ในขอบข่ายที่เกษตรกรจะจัดการการเงินของตนเองได้ (แต่ต้องไม่มีปัญหาภัยพิบัติหรือกรณีฉุกเฉินอื่น ๆ เข้ามา)

กรณีตัวอย่างของชาวนาที่ ต.บางซุด จ.ชัยนาท มีหนี้สหกรณ์ (3 คนค้ำ) ราว ๆ สองแสนกว่าบาท ซึ่งไม่สามารถชำระได้แล้ว กำลังเข้าสู่กระบวนการของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร มีหนี้โรงไม้ (เป็นค่าปรับปรุงบ้าน) หนี้บัตร ธกส. ใช้ซื้อปุ๋ย/ยา หนี้จากการกู้ญาติ(ลุง) เป็นค่าใช้จ่ายให้ลูกไปโรงเรียน แล้วก็หนี้ซึ่งซื้อมอเตอร์ไซด์สองหมื่นกว่าบาท ซึ่งก่อนสุดท้ายนี้ ผ่อนตรงเวลา (จ่ายทุกวันที่ 16 ของเดือน ๆ ละ 1200 บาท) เป็นลูกหนี้ชั้นดี สามารถกู้เงินสดออกมาได้อีกก่อนเอาไปหมุนใช้จ่ายในบ้าน (จ่ายคืนทุกวันที่ 6 ของเดือน ๆ ละ 600 บาท) ชาวนานี้ก็รับจ้างนวดเพื่อให้เก็บเงินมาใช้คืนหนี้ที่ต้องจ่ายคืนให้ตรงเวลาให้ทัน ด้วยยอดคืนไม่สูงมากนักจึงสามารถใช้คืนได้จากการประกอบอาชีพเสริมที่ทำให้พอมีรายได้เข้ามาจุนเจือได้ แต่ถ้าเกิดฉุกเฉินอะไรขึ้นมากก็จะลำบากทันที ซึ่งชาวนานี้ก็ยอมรับว่ารู้สึกเครียดที่ต้องคอยหมุนเงินไปผ่อนจ่ายให้ตรงตามกำหนด ในขณะที่หนี้สหกรณ์ซึ่งเป็นก้อนใหญ่ก็ไม่สามารถใช้คืนได้อีกต่อไป

รายได้ที่ไม่แน่นอนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรต้องเข้าสู่วงจรการกู้ยืมเงิน หากเกษตรกรสามารถมีทางเลือกของอาชีพเสริม หรือมีกิจกรรมทางการเกษตรที่สร้างรายได้ที่แน่นอน ก็จะช่วยบรรเทาปัญหาดังกล่าวนอกจากนี้ หากมีการออกแบบผลิตภัณฑ์การเงินที่นำรายรับของเกษตรกรหลังเก็บเกี่ยวมาทำเป็นรายได้ประจำในแต่ละเดือนแทน ก็อาจจะช่วยให้เกษตรกรสามารถบริหารเงินค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือนให้สอดคล้องกันมากขึ้นได้โดยไม่ต้องอยู่ในสภาวะขาดแคลนอันยาวนานในช่วงระหว่างรอผลผลิตเก็บเกี่ยว

กรณีการแก้ปัญหารายได้ที่ไม่แน่นอนด้วยวิธีจำนำข้าว เพื่อให้ชาวนาขายข้าวได้ในราคาที่สูงขึ้น แต่การจ่ายเงินของโครงการรัฐที่ล่าช้านั้น ชาวนารอไม่ได้เพราะต้องมีค่าใช้จ่ายทุกเดือน ก็จำเป็นต้องไปกู้ยืมนอกระบบมาใช้แล้วพอได้เงินรับจำนำข้าวจากรัฐ ก็ต้องนำเงินนี้ไปคืนหนี้นอกระบบพร้อมดอกเบี้ย แทบจะไม่เหลือเงินที่ขายข้าวได้ในราคาที่สูงเลย (พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์ และคณะ, 2556) นอกจากนี้ Attavanich (2016) ก็พบว่า เกษตรกรไม่ได้นำเงินที่ขายข้าวได้ในราคาประกันที่สูงไปลงทุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ซึ่งส่วนหนึ่งก็เพราะรายได้ที่ได้มาถูกนำไปใช้จ่ายในสิ่งที่เร่งด่วนกว่าการลงทุนเพื่อเพิ่มรายได้ในอนาคตที่ยังมาไม่ถึงและเผชิญกับความไม่แน่นอนในอนาคต

จะเห็นว่า การเข้าถึงบริการทางการเงิน และการกำกับดูแลบริการทางการเงินที่ดี อาจไม่เพียงพอต่อการปรับปรุงการตัดสินใจทางการเงินของคน นโยบายที่จะมีประสิทธิภาพก็ต้องดำเนินการให้ถูกเวลากับพฤติกรรมของคนด้วย ตัวอย่างกรณีการให้เงินช่วยเหลือแบบมีเงื่อนไข (Conditional cash transfer program) ในเมืองโบโกต้าพบว่า เงินช่วยเหลือที่โอนให้ครัวเรือนเป็นก้อนในช่วงเดือนที่นักเรียนจะต้องใช้ลงทะเบียนในการเรียนต่อ มีผลอย่างยิ่งต่ออัตราการเรียนต่อในรอบปีการศึกษาถัดไป (Barrera-Osorio and others 2011) ในทำนองเดียวกัน หากมีโครงการสนับสนุน/ช่วยเหลือของรัฐแก่เกษตรกร ก็ควรให้เงินช่วยเหลือดังกล่าวมาในช่วงที่เกษตรกรจะลงทุนการผลิตในรอบถัดไป เงินดังกล่าวจะได้ใช้ไปในการทำการเกษตรมากกว่าที่จะถูกนำไปหมุนใช้จ่ายอย่างอื่น

ค่าเช่า รายจ่ายอาหาร รายจ่ายทางการศึกษา รายจ่ายคินหนี ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของงบประมาณของครัวเรือน แทนที่เราจะมองปัญหาการศึกษา สุขภาพ การเงิน แยกออกจากกัน ควรให้มองเป็นส่วนหนึ่งของความสามารถในการใช้กระบวนการคิด (Bandwidth capacity) ที่จะจัดการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่รุมเร้า โดยเฉพาะเมื่ออยู่ภายใต้ความกดดัน การมองสถานทางการเงินแบบองค์รวมจะช่วยให้คนสามารถเห็นภาพ และลำดับการแก้ปัญหาได้ดีขึ้นโดยคำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ด้วย นอกจากนี้ การออกแบบโครงการ นโยบาย หรือผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ก็ควรที่จะช่วยให้เกษตรกรลดการใช้กระบวนการคิดที่ซับซ้อน โดยต้องทำให้ทางเลือกที่ไม่ดี (bad choices) เป็นตัวเลือกที่ยากที่จะเลือกในเวลาที่อยู่ภายใต้ภาวะความกดดัน/ความจำกัด แล้วก็ทำให้พฤติกรรมที่ดีมีความง่ายในการตัดสินใจที่จะเลือกทำ

3. วิเคราะห์พฤติกรรมทางการเงินและหนี้สิน และข้อเสนอแนวทางการปรับตัวของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สิน

ในการลงพื้นที่ทำวิจัยของโครงการในปีนี้นั้น ได้มีการจัดการอบรมพฤติกรรมทางการเงินโดยใช้องค์ความรู้จากการเก็บข้อมูลพฤติกรรมและสถานการณ์การเงินในปีที่ผ่านมา นำมาสรุปเป็นบทเรียนความรู้ทางการเงินเบื้องต้น เน้นไปที่การทำบัญชีครัวเรือนอย่างง่าย ความเข้าใจเรื่องรายรับรายจ่าย และการนำรายรับรายจ่ายมาวิเคราะห์สถานการณ์ทางการเงิน โดยมีชาวบ้านและเกษตรกรจากพื้นที่บางซุดและหน้าพระลานเข้าร่วมอบรม

3.1 ข้อมูลพฤติกรรมทางการเงินจากผู้เข้าร่วมการอบรม

โดยส่วนใหญ่ เกษตรกรเคยได้รับการอบรมเรื่องการทำบัญชีครัวเรือนมาบ้าง แต่มีประมาณร้อยละ 37.5 ของผู้ที่เข้าอบรมที่มีการทำบัญชีครัวเรือน เพื่อที่จะได้ทราบรายรับรายจ่ายของครัวเรือนและหาทางประหยัด แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้มีการทำบัญชีครัวเรือน ส่วนหนึ่งเพราะเคยทำแล้วมีแต่รายจ่าย ไม่มีรายรับเข้ามาเลยทำให้ไม่อยากทำ บางคนเคยทำมาก่อน ทราบรายจ่ายอยู่แล้วจึงไม่ได้ทำต่อ และอีกส่วนยังไม่เป็น

เมื่อให้ประเมินว่าครัวเรือนมีรายจ่ายด้านใดมากที่สุดสามอันดับ คำตอบค่อนข้างหลากหลาย โดยค่าอาหาร และค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค เป็นคำตอบที่ผู้อบรมตอบร่วมกันมากที่สุด นอกจากนี้ได้แก่ ค่าเดินทาง ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต ค่าใช้จ่ายของลูก เงินทำบุญบริจาค/ใส่ซอง และซื้อสลากกินแบ่ง สำหรับการจัดการรายรับรายจ่ายครัวเรือน กว่าครึ่งตอบว่ามีรายรับรายจ่ายเพียงพอ ขณะที่หนึ่งในสี่ของผู้ตอบ ยอมรับว่าบางเดือนต้องยืมญาติหรือกู้เงินมา เพราะมีรายจ่ายแต่ไม่มีรายรับ และไม่มีเงินเก็บไว้ใช้เพียงพอ บางคนที่มีเงินเก็บออมไว้บ้าง ถ้าเงินไม่พอก็จะไปถอนจากธนาคารมาใช้ บางคนมีรายได้จากการทำนาข้าวต้องนำมาใช้จ่ายแบบหมุนเวียนไปในแต่ละรอบ บางคนใช้วิธีลงบัญชีไว้กับร้านค้า หากมีรายจ่ายมากแต่ไม่มีรายรับพอที่จะมาจ่าย

สำหรับคนที่ทำเกษตร ครึ่งหนึ่งตอบว่าใช้เงินเก็บออมจากรอบก่อนหน้าในการลงทุนทำเกษตร และอีกกว่าครึ่งหนึ่งใช้วิธีกู้ยืมมา ซึ่งอาจจะมาจากธกส. สหกรณ์ กองทุนหมู่บ้าน หรือยืมญาติพี่น้องและเพื่อน รวมไปถึงซื้อเชื่อ

ปุ๋ยจากร้านค้า/สหกรณ์การเกษตร ซึ่งเมื่อถามถึงสถานการณ์หนี้สิน จะพบว่าร้อยละ 44 ของผู้เข้าร่วมไม่มีหนี้สิน ร้อยละ 37.5 มีหนี้สิน แต่ยังสามารถจ่ายตรงกำหนดทุกครั้ง ส่วนที่เหลือจะมีทั้งกรณีที่มีผิติดชำระ และมีที่ไม่สามารถชำระคืนเงินได้โดยง่ายแต่ดอกเบี้ย และมีที่จะผิติดเฉพาะหนี้ก้อนใหญ่ แต่ยังไม่จ่ายหนี้ก้อนเล็ก ๆ ได้

ขณะที่เมื่อถามประเด็นเรื่องการออม จะพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ออมผ่านประกันชีวิตและกองทุน ฌาปนกิจ นอกจากนี้ก็มีออมผ่านสหกรณ์ออมทรัพย์และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ฝักธนาคาร/ธกส. และซื้อสลากออมสิน มีประมาณร้อยละ 19 ที่ตอบว่าไม่สามารถออมได้ เพราะรายได้มีไม่พอ ได้มาก็ใช้จ่ายในครัวเรือนทันที และมีรายได้ไม่สม่ำเสมอทำให้ออมได้ยาก โดยส่วนใหญ่เข้าใจว่า การออมมีความสำคัญเพื่อเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นหรือใช้จ่ายเมื่อฉุกเฉิน กลุ่มที่ออมได้จะให้ความเห็นว่า การออมไม่ยาก อยู่ที่ใจและต้องมีวินัย นอกจากนี้ เมื่อถามประเด็นเรื่องการซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล พบว่าร้อยละ 75 ซื้อสลากกินแบ่ง บางคนซื้อบ้างเพื่อเสี่ยงโชค และส่วนใหญ่ซื้ออย่างน้อยเดือนละ 1-2 ใบ เอาไว้ลุ้นเผื่อโชคดี และได้ช่วยสนับสนุนรัฐบาล ขณะที่คนไม่ซื้อสลากกินแบ่งให้ความเห็นว่า เพราะไม่ชอบเสี่ยง หรือไม่มีโชคเรื่องการพนัน

โดยรวม ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ทางการเงินอยู่บ้างพอสมควร หลายคนมีการจัดการที่ดี มีการทำบัญชี ครัวเรือนเป็นประจำ แต่ก็ยังมีส่วนที่มีปัญหาเรื่องหนี้สินและไม่สามารถจัดการหนี้สินได้ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากรายได้ไม่สม่ำเสมอ ประสบปัญหาจากการทำเกษตร ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ซึ่งในการอบรมในภาพรวมนั้น ได้มีการอบรมทั้งในเรื่องแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ (ปลูกผักอินทรีย์) ลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการทำเกษตร หรือสามารถเป็นอาชีพเสริม และการทำของไว้ใช้ในครัวเรือนเพื่อลดรายจ่ายในบ้านบางส่วน

หลังการอบรม ได้ทำแบบประเมินตนเองอีกครั้ง ผู้เข้าร่วมอบรมส่วนใหญ่มีความตั้งใจที่ดีที่จะกลับไปปรับพฤติกรรมทางการเงินของตนเอง ทำบัญชีรายรับรายจ่าย พยายามลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และนำความรู้เรื่องปลูกผักอินทรีย์ไปใช้ โดยหลายคนตั้งเป้าเพื่อปลูกผักอินทรีย์กินเองเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย และมีการรวมกลุ่มปลูกผักอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนโดยซื้อมาร่วมกัน ถ้าเหลือหรือทำได้ดีก็จะเอาไปขาย ทำเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับ ครัวเรือน ซึ่งรายละเอียดของการอบรมความรู้ทางการเงินจะนำกล่าวเพิ่มเติมในส่วนที่ 3.3 ในแนวทางการปรับตัวของเกษตรกรต่อไป

3.2 ข้อมูลหนี้สินจากบางชุด

นอกจากข้อมูลหนี้สินจากการเก็บสำรวจจากปีก่อนหน้าที่จะนำมาวิเคราะห์เพิ่มเติม ปีนี้ได้ลงพื้นที่อีกรอบเพื่อสอบถามเพิ่มเติมถึงสถานการณ์หนี้สิน ซึ่งกลุ่มเกษตรกรที่พบส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มที่มีปัญหาหนี้สินที่ต้องนำเข้ากองทุนฟื้นฟูฯ เพราะไม่สามารถชำระหนี้สินก้อนใหญ่ที่สะสมมาหลายปีได้แล้ว โดยในพื้นที่บางชุด เกษตรกรมีหนี้จากหลากหลายแหล่งที่มา โดยแหล่งเงินกู้หลักจะเป็น ธกส. และสหกรณ์การเกษตร ซึ่งมีกรณีที่ใช้ที่ดินค้ำประกัน และกรณีค้ำประกันกลุ่ม เงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนเงินล้าน การซื้อเชื่อวัตถุดิบจากร้านค้าการเกษตร เงินกู้จากลิซซิง car for cash นอกจากนี้ยังมีหนี้ในระบบ กู้หมวกกันน็อกคดดอกเบี้ยรายวัน

การทำความเข้าใจเงื่อนไขการกู้ยืมเงิน และความสามารถในการใช้คืนหนี้เป็นสิ่งสำคัญ แต่ละแหล่งที่มาของเงินกู้มีช่วงเวลาและเงื่อนไขในการจ่ายคืนแตกต่างกัน เช่น กรณีของ ธกส. และสหกรณ์การเกษตร มีทั้งกรณีที่เป็นสินเชื่อระยะสั้นต่อรอบการผลิต/ภายใน 6 เดือน (เช่น บัตรเครดิต ธกส. หรือซื้อเชื่อวัตถุดิบจากสหกรณ์การเกษตร) สินเชื่อที่กำหนดคืนภายใน 1 ปี หรือสินเชื่อระยะยาวกว่า 1 ปี ซึ่งก็จะมีกรณีที่ชาวบ้านกลัวจะผิดนัดชำระจนต้องเสียค่าปรับ หรือจะไม่สามารถกู้จากธกส./สหกรณ์ได้อีกต่อไปหากผิดนัดชำระมานาน ก็จะไปกู้ในระบบมาคืนให้ก่อน นอกจากนี้ กรณีที่เป็นการกู้ค้ำประกันกลุ่ม ก็เป็นเหตุให้ผู้มาร่วมค้ำประกันต้องกลายเป็นหนี้แทนผู้กู้ตัวจริงได้ด้วยเช่นกัน มีหลายกรณีที่เกษตรกรต้องกลายมารับภาระหนี้ที่ไม่ใช่ของตัวเองแต่เพราะไปค้ำประกันไว้ให้ กรณีของกองทุนหมู่บ้านที่กำหนดส่งคืนเงินทุกปี แล้วกู้ออกมาใหม่ ก็จะมีสถานการณ์ที่เกษตรกรต้องใช้วิธียืมจากเพื่อน/ญาติ ออมสิน หรือแม้กระทั่งนอกระบบมาคืนกองทุนก่อน แล้วนำไปคืนกองทุนหมู่บ้านพร้อมดอกเบี้ย เสร็จแล้วก็จะสามารถกู้เงินกองทุนหมู่บ้านออกมาได้ใหม่ แล้วก็นำไปคืนแหล่งที่เพ็งยืมมา ซึ่งถ้าเป็นนอกระบบก็จะเจอกับดอกเบี้ยรายวันบวกเพิ่มเข้าไปอีก โดยที่เงินกู้ส่วนนี้ก็ไม่ได้นำไปทำอะไรได้เลย และเมื่อมีโครงการพักชำระหนี้ของกองทุนเงินล้าน/กองทุนหมู่บ้าน ก็มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่เข้าโครงการ และทำได้เพียงจ่ายคืนดอกเบี้ยในแต่ละปี

แม้ว่าจะมีช่องทางเข้าถึงสินเชื่อในระบบหลากหลายช่องทาง แต่เกษตรกรส่วนหนึ่งก็ยังจำเป็นต้องพึ่งพาเงินกู้นอกระบบ เหตุผลส่วนหนึ่งเพราะมีสภาพคล่องสูง สามารถกู้ได้ทันที ถ้ามีเหตุด่วนต้องใช้เงิน เช่น ค่ารักษาพยาบาลกรณีที่ต้องไปโรงพยาบาลที่ไม่ได้เป็นสิทธิประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือกรณีที่โรงพยาบาลในสิทธิไม่ได้ส่งต่อไปให้ หรือกรณีที่ต้องประกันตัวลูกหลาน การกู้เงินนอกระบบจะมีเงื่อนไขที่แตกต่างกันแล้วแต่จำนวนเงินและระยะเวลาในการคืนเงิน บางกรณีก็เก็บดอกเบี้ยรายวัน บางกรณีก็เป็นดอกเบี้ยรายเดือน โดยหากผิดสัญญาหรือชำระดอกเบี้ยได้ไม่ทัน เมื่อครบรอบปี ก็จะมีการปรับสัญญาเงินกู้ใหม่ โดยรวมดอกเบี้ยที่ค้างชำระเข้าไปเป็นยอดของเงินต้นในสัญญา และหากมีเงินชำระคืนบางส่วน ก็ต้องชำระเป็นส่วนของดอกเบี้ยให้ครบก่อน เงินส่วนที่เหลือถึงจะเอาไปจ่ายเป็นส่วนของชำระคืนเงินต้นได้ บางกรณีเกษตรกรใช้วิธีเอาหลักทรัพย์(ที่ดิน)ที่วางค้ำประกันไว้ แล้วกู้เงินมาในยอดที่ต่ำกว่าหลักทรัพย์ แล้วปีต่อไปถ้าจำเป็นต้องกู้เพิ่ม ก็สามารถไปกู้เงินมาได้อีก จนกว่าจะเต็มยอดหลักทรัพย์ที่เอาไปค้ำประกัน

การซื้อเชื่อร้านค้าก็เป็นทางออกหนึ่งที่จะช่วยให้การหมุนเงินในการลงทุนของเกษตรกรเป็นไปได้ สอดคล้องกับกระแสเงินเข้าออกของเกษตรกร ถ้าการลงทุนทำเกษตรรอบใหม่นั้นไม่ประสบปัญหาเพลี้ยลง น้ำท่วม หรือภัยแล้ง เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวและขายข้าวได้แล้ว เกษตรกรก็จะนำเงินไปคืนร้านที่ซื้อเชื่อไว้ทันที โดยราคาปุ๋ยหรือ วัสดุดิบอาจจะแพงกว่ากรณีซื้อสดตั้งแต่ต้นฤดูอยู่บ้าง บางแห่งก็จะคิดในอัตราร้อยละ 3 ต่อเดือนจนกว่าจะคืนเงิน แต่หากประสบปัญหาผลผลิต ไม่มีรายรับพอมารชำระหนี้ซื้อเชื่อได้ ผ่านไปประมาณหนึ่งปี บางร้านก็จะเปลี่ยนเป็น สัญญาเงินกู้แทน

สินเชื่อ และ non-bank ก็เป็นทางเลือกใหม่ที่เกษตรกรเริ่มหันมาใช้บริการมากขึ้นสำหรับกลุ่มที่มีการซื้อ รถจักรยานยนต์หรือรถยนต์ โดยเฉพาะเมื่อสามารถนำทะเบียนรถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ มาเป็นหลักฐานเพื่อขอ เงินกู้ได้ โดยที่การชำระคืนเงินกู้จะเป็นลักษณะการผ่อนรายเดือนในยอดคงที่เป็นจำนวนเงินที่ชาวบ้านสามารถหา รายได้มาผ่อนคืนได้ในแต่ละเดือน และหากเป็นลูกหนี้ชั้นดี ก็สามารถกู้ต่อเนื่องได้อีก ซึ่งก็เป็นทางเลือกที่จะได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น

หากเราพิจารณาข้อมูลหนี้ของครัวเรือน (ภาคผนวก ก.) โดยยกตัวอย่างหนี้คงค้างของบางครัวเรือนที่ได้เก็บข้อมูลมา จะพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นลูกหนี้ ธกส. และหรือสหกรณ์การเกษตร บางครัวเรือนจะมีหนี้ของธกส. หลายสัญญา หลายครัวเรือนที่สัมภาษณ์ได้นำหนี้ที่ไม่สามารถชำระได้ไปเข้ากองทุนฟื้นฟูฯ และจำนวนหนี้ก็มีความสามารถในการชำระหนี้ได้เพียงแค่จ่ายดอกเบี้ย และได้นำหนี้เข้าโครงการพักชำระหนี้ล่าสุด วัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ของการกู้ยืมก็เพื่อลงทุนทางการเกษตร หรือเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการทำการเกษตร แต่สุดท้ายเกษตรกรหลายคนไม่สามารถชำระคืนเงินกู้เหล่านี้ได้ ซึ่งมาจากการขาดทุนจากการลงทุนบ้าง ผลผลิต/ราคาไม่เป็นไปอย่างที่คาด ประสบภัยแล้งหรือน้ำท่วม

ในภาพรวมจากครัวเรือนที่สัมภาษณ์ 35 ครัวเรือน พบว่า 26 ครัวเรือนมีหนี้สินคงค้าง โดยมีหนี้สินเฉลี่ยคงค้างอยู่ที่ 449,405 บาท และมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ยประมาณ 2.7 แห่ง นั่นคือ แต่ละครัวเรือนที่มีหนี้ จะมีหนี้สินจากหลายแหล่ง ส่วนใหญ่จะมีหนี้สินคงค้างกับ ธกส. (ร้อยละ 62 จากจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้สิน โดยมีหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 302,479 บาท) และกองทุนหมู่บ้าน (ร้อยละ 62 เช่นกัน โดยมีหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 62,188 บาท) รองลงมาเป็นสหกรณ์การเกษตร (ร้อยละ 54 โดยมีหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 139,672 บาท) ร้านปัจจัยการผลิตทางการเกษตร (ร้อยละ 31 โดยมีหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 22,713 บาท) ธนาคารอื่นๆ (ร้อยละ 23 โดยมีหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 509,500 บาท) ญาติ (ร้อยละ 15 โดยมีหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 34,500 บาท) และอื่นๆ (ร้อยละ 11 โดยมีหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 73,620 บาท) จะเห็นว่าหนี้คงค้างเฉลี่ยจากสินเชื่อธกส. และธนาคารอื่นๆ จะค่อนข้างสูง โดยกรณีของธนาคารอื่นๆ จะมีส่วนของสินเชื่อบ้านและรถยนต์ด้วย ซึ่งทำให้ยอดเฉลี่ยค่อนข้างสูง ขณะที่สินเชื่อกับร้านปัจจัยการผลิตทางการเกษตรจะมีคงเหลือค้างไม่มากนัก เพราะส่วนใหญ่เกษตรกรจะพยายามคืนให้หมดเมื่อขายข้าวได้

เมื่อพิจารณาข้อมูลรายรับรายจ่ายทั้งภาคเกษตร นอกภาคเกษตร ค่าใช้จ่ายครัวเรือน ค่าใช้จ่ายหนี้สิน และเงินคงเหลือหลังชำระหนี้แล้วนั้น (ภาคผนวก ก. ตารางรายรับรายจ่ายรายเดือน) จากตัวอย่างของครัวเรือนบางส่วนที่เก็บข้อมูลมา โดยพิจารณา cash flow และ income statement แต่ละเดือน และทั้งปี จะพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีบางเดือนที่เงินคงเหลือหลังชำระหนี้ติดลบ และบางเดือนที่ยังเป็นบวก ขณะที่หากดูของทั้งปีก็จะมีทั้งกรณีที่เงินคงเหลือหลังชำระหนี้เป็นบวกและลบ ซึ่งโดยเฉลี่ยยังมีเงินคงเหลือเป็นบวกอยู่ (เฉลี่ยประมาณ 71,344 บาท อ้างอิงจากรายงานปีก่อนหน้า¹) แต่ไม่ได้หมายความว่าเงินส่วนนี้จะสามารถนำไปชำระหนี้ที่คงค้างอยู่ได้ทั้งหมด เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า ในแต่ละเดือนที่ครัวเรือนมีเงินคงเหลือก่อนชำระหนี้เป็นลบนั่น มาจากการที่รายรับทางการเกษตรเข้ามาเป็นฤดูกาล (เพียง 2-3 รอบต่อปี) แต่รายจ่ายทางการเกษตร และรายจ่ายครัวเรือนมีจ่ายออกไปทุกเดือน เห็นได้จากค่าสัมประสิทธิ์ของการเปลี่ยนแปลง (CV) ซึ่งเทียบส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกระแสเงินสดแต่ละเดือนในแต่ละ

¹ ขญานี ชวะโนทย์ และสฤณี อาชวานันทกุล (2562) รายงานวิจัยโครงการศึกษาเรื่องพฤติกรรมและสถานการณ์ทางการเงินของครัวเรือนที่มีปัญหาหนี้สิน

ละรายการกับค่าเฉลี่ยของรายการดังกล่าวตลอดทั้งปี หาก CV มีค่าน้อย แสดงว่ามีความเคลื่อนไหวในแต่ละเดือนไม่แตกต่างกันมากนัก หากมีค่ามาก แสดงว่ามีความเคลื่อนไหวแต่ละเดือนที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยจะเห็นว่าค่า CV ของรายได้สุทธิจากการเกษตรจะมีค่าสูงกว่า 4 โดยส่วนใหญ่ แต่เมื่อรวมกับรายได้นอกภาคเกษตรที่มีทั้งกรณีเงินโอนจากภาครัฐ เงินโอนจากลูกหลาน และกรณีรายได้จากนอกภาคเกษตรที่มาจากการรับจ้าง ค่าขาย หรืองานบริการต่างๆ จะทำให้ค่า CV ลดน้อยลง นั่นคือ มีความเปลี่ยนแปลงของรายได้สุทธิของครัวเรือนในแต่ละเดือนแตกต่างกันลดน้อยลง เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายในครัวเรือน จะเห็นว่าค่า CV ต่ำกว่า 0.5 นั่นคือ แต่ละครัวเรือนมีลักษณะการบริโภคอุปโภคไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละเดือน (ข้อมูลที่เก็บได้จากการสัมภาษณ์จะเน้นไปที่รายจ่ายประจำเท่าที่เกษตรกรทำได้) นอกจากนี้ หากรวมเงินกู้หรือการซื้อเชื่อปัจจัยการผลิตของเกษตรกรเข้าไปด้วยก็จะช่วยให้ค่า CV ลดลง นั่นคือช่วย smooth การแกว่งของเงินไหลเข้าออกของครัวเรือนได้ดีขึ้น นั่นเป็นเหตุว่าทำไมครัวเรือนถึงต้องมาการกู้ยืมเงิน ก็เพื่อช่วยให้กระแสเงินสดคล่องกับรายจ่ายของแต่ละครัวเรือนมากขึ้น เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายนี้ ก็จะพบว่ามีทั้งกรณีที่ต้องจ่ายหนี้(หรือดอกเบี้ย) ในบางเดือน/รอบต่อปี (กรณีหนี้ ธกส. สหกรณ์การเกษตร และกองทุนหมู่บ้าน แต่เดือนอาจจะไม่ตรงกัน) และกรณีที่ต้องจ่ายทุกเดือน (ส่วนใหญ่เป็นกรณีผ่อนรถ หรือหนี้ car for cash) รวมไปถึงกรณีที่ต้องจ่ายตามรอบการผลิต (เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตได้) ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรจะพยายามจ่ายหนี้รายเดือน (ยอดเงินไม่สูงนัก) ให้ได้ และหนี้ตามรอบการผลิต ในขณะที่หนี้ก้อนใหญ่ของธกส. และสหกรณ์การเกษตร หากไม่สามารถใช้คืนเงินต้นบางส่วนได้ ก็จะคืนแต่ดอกเบี้ย(และค่าปรับ)เป็นหลัก

3.3 แนวทางการปรับตัวของเกษตรกรที่มีหนี้สิน

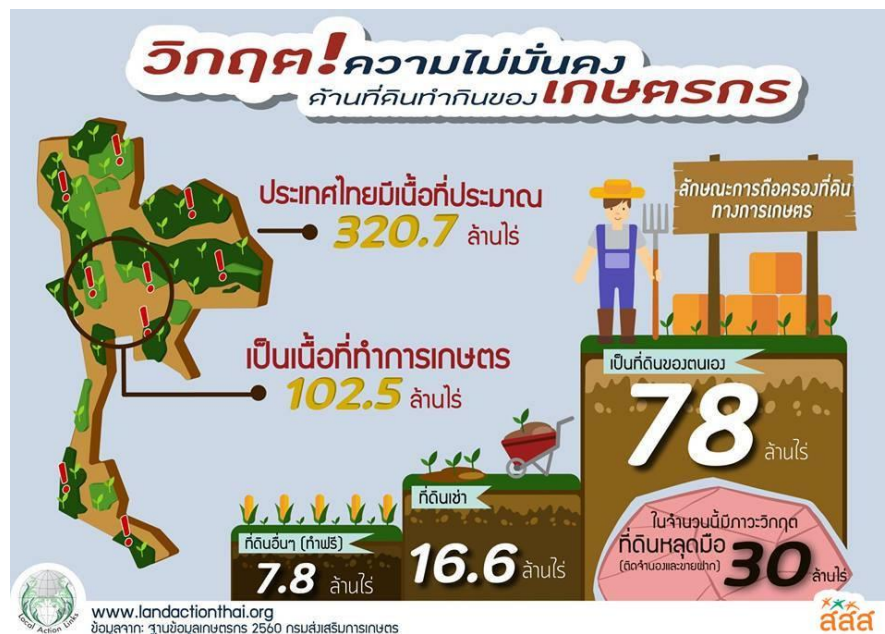
ปัญหาการเข้าไม่ถึงสินเชื่อคงไม่ใช่ปัญหาสำหรับเกษตรกรไทย แต่เป็นเรื่องการบริหารจัดการหนี้สิน และรายรับรายจ่ายมากกว่าที่เป็นปัญหา รวมไปถึงการทำความเข้าใจเงื่อนไขของการชำระสินเชื่อ เพื่อประมาณการความสามารถในการชำระหนี้ ดังนั้นการทบทวนบัญชีครัวเรือนในส่วนของรายรับรายจ่าย จึงมีใช้แค่ทำให้เห็นรายการใช้จ่ายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องนำมาวิเคราะห์ต่อถึงสถานการณ์การเงินของครัวเรือนด้วย แนวทางการปรับพฤติกรรมทางการเงินด้วยหลักการทำบัญชีอย่างง่าย จากการอบรมร่วมกับคุณสถณี อาชวานันทกุล และมูลนิธิชีวิตไท สรุปได้ดังนี้

ในส่วนของรายได้นั้น มีทั้งส่วนที่เป็นรายได้ที่แน่นอนและรายได้ที่ไม่แน่นอน การทำบัญชีครัวเรือนนั้น ควรแยกบัญชีรายจ่ายครัวเรือนและการทำเกษตร/ธุรกิจออกจากกัน และควรแยกบัญชีและงบกำไรขาดทุนของแต่ละกิจการ/อาชีพด้วย ขณะที่รายจ่ายครัวเรือน สามารถแบ่งเป็น (i) รายจ่ายที่จำเป็น คือที่ใช้จ่ายทุกเดือน เช่น การอุปโภคบริโภคที่จำเป็น (ii) รายจ่ายประจำ (แต่อาจจะไม่จำเป็น ซึ่งก็แตกต่างกันไปในแต่ละครัวเรือนตามความจำเป็นได้) เช่น ค่าโทรศัพท์ ค่าอินเทอร์เน็ต (iii) รายจ่ายเฉพาะกิจ เช่น ซ่อมรถ ไล่ของงานต่าง ๆ เทียว ฉุกเฉิน และ (iv) ส่วนที่กินไว้เป็นเงินออม เช่น เพื่อเหตุฉุกเฉิน สุขภาพ เพื่อการศึกษาของบุตรหลาน และเก็บไว้ใช้ตอนชรา

นั่นคือ เมื่อทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำวันหรือประจำสัปดาห์แล้ว ก็ให้มาสรุปแยกรายการตามประเภทข้างต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์ว่า เรามีสัดส่วนของรายได้ที่แน่นอน และรายได้ที่ไม่แน่นอนมากน้อยแค่ไหน จำเป็นจะต้อง

หาทางเพิ่มรายได้ที่แน่นอนให้มากขึ้นหรือไม่ โดยต้องพิจารณาควบคู่ไปกับรายจ่าย ว่ามีรายจ่ายส่วนไหนที่อาจจะไม่จำเป็น หรือสามารถปรับลดรายจ่ายบางรายการได้หรือไม่ หรือสามารถกันเงินบางส่วนไว้เพื่อเหตุฉุกเฉินได้หรือไม่ ซึ่งโดยทั่วไป เงินออม จะมาจากส่วนที่เหลือจากรายได้-ค่าใช้จ่าย แต่ถ้าอยากออมให้ได้ ต้องปรับเป็น รายได้-เงินออม (เช่น แบ่งไว้ 10% ของรายได้) แล้วที่เหลือค่อยเอามาเป็นค่าใช้จ่าย

ในส่วนของทรัพย์สิน จะแบ่งออกเป็น ทรัพย์สินที่มีสภาพคล่องสูง เช่น ทอง รถ เงินฝาก และทรัพย์สินที่มีสภาพคล่องน้อยกว่า เช่น ที่ดิน บ้าน โดยพิจารณาสภาพคล่องจากการเปลี่ยนเป็นเงินได้เร็วมากน้อยแค่ไหน ถ้าเปลี่ยนเป็นเงินได้เร็ว ก็มีสภาพคล่องสูง ตัวอย่างเงินกู้นอกระบบ (แม้ไม่ใช่ทรัพย์สิน) จัดว่ามีสภาพคล่องสูง ให้กู้ได้เร็ว จากหนังสือคู่มือเงินทองต้องวางแผนของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ได้ให้เกณฑ์สภาพคล่อง ว่า ควรมีสัดส่วนสินทรัพย์สภาพคล่องต่อค่าใช้จ่ายรวม สูงถึงราว ๆ 3-6 เท่า

เมื่อพิจารณาความสามารถในการชำระหนี้ ให้ดูอัตราส่วนการชำระหนี้สินทุกก้อน ซึ่งคำนวณจากเงินชำระหนี้สิน/รายได้รวม ซึ่งควรจะมีสัดส่วนอยู่ที่ประมาณน้อยกว่า 35-45% ไม่เช่นนั้นแล้ว รายได้ที่มีอยู่จะไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายครัวเรือนและแบ่งเอามาชำระหนี้ หรือหากสามารถเก็บออมได้ ให้พิจารณาอัตราส่วนการออมจาก (ค่าใช้จ่ายเพื่อการออม + การลงทุน + เงินสดคงเหลือต่อเดือน)/รายได้รวม ซึ่งควรอยู่ในระดับ 10% ขึ้นไป บางคนแม้ว่าจะมีหนี้สินที่ต้องชำระ แต่ก็สามารถแบ่งเงินบางส่วนมาไว้สำหรับออมได้ด้วย

หลักจัดการหนี้สิน

1. ทำแผนการใช้เงินก่อนกู้เงิน วางแผนว่าเงินที่ใช้คืน จะได้มาอย่างไร เช่น รายได้จากการเกษตรเอาไปใช้หนี้
2. แยกแยะระหว่างเงินกู้ครั้งเดียว (เช่น กู้มาใช้งานบวช งานแต่ง) กับเงินกู้หมุนเวียน (เช่น กู้ทำนาทุกปี) ซึ่งต้องมีเครดิตที่ดี ใช้คืนให้ได้ ถ้ายอดหนี้สะสมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จะไม่ดี
3. อย่ากู้ระยะยาวมาใช้ระยะสั้น เงินกู้ระยะยาว เช่น ผ่อนจ่าย 5 ปี ขณะที่เงินกู้ระยะสั้น เช่น กู้เพื่อไปเที่ยวสัปดาห์เดียว หรือออกร้าน OTOP (ใช้เงินหมดในเวลาอันสั้น) นั่นคือ ระยะจ่ายคืน กับระยะเวลาการใช้เงิน/หาเงินมาคืน ควรสอดคล้องกัน
4. ทำความเข้าใจกับเงื่อนไขสินเชื่อ (สัญญาสินเชื่อ) ผูกพันกับเราในเรื่องใดบ้าง จ่ายคืนอย่างไร จ่ายดอกเบี้ยอย่างไร ผิดนัดแล้วจะเกิดอะไร เช่น ยอด 100,000 ผ่อน ภายใน 2 ปี ทอยผ่อนอย่างไร ต่อเดือน ต่อ 6 เดือนหรือต่อปี และคิดดอกเบี้ยอย่างไร ถ้าผ่อนไม่ทันภายใน 2 ปีจะมีค่าปรับอย่างไร หรือดอกเบี้ยจะถูกปรับไปอย่างไร
5. เมื่อมีปัญหาหนี้ ให้จัดการหนี้ในภาพรวม มองเป็นองค์รวม เพื่อมาลำดับว่าควรจะต้องจัดการก่อน ไหน ก่อน/หลังอย่างไร

นอกจากนี้ หากถึงขั้นที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ ก็จำเป็นจะต้องมีการเจรจา โดยรูปแบบของการเจรจา ประนอมหนี้มีได้หลายรูปแบบ เช่น ขอลดเวลาชำระหนี้ ขอลดจำนวนเงินที่ต้องผ่อนในแต่ละงวด ขอให้คิดดอกเบี้ยในอัตราปกติที่ไม่ผิดนัด ขอหยุดดอกเบี้ยและไม่คิดดอกเบี้ยที่ผ่อนชำระ ขอลดหย่อนค่าธรรมเนียมหรือค่าปรับกรณีผิดนัดชำระ ขอโอนหลักประกันเพื่อชำระหนี้ หรือแม้กระทั่งการขอลดยอดหนี้ลงบางส่วน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในการเจรจา ประนอมหนี้หรือปรับโครงสร้างหนี้ นั้น มูลค่าหนี้จะสูงขึ้นถ้าเจ้าหนี้บางรายใช้วิธีนำดอกเบี้ย ค่าปรับ ค่าทวงถาม ไปรวมกับยอดหนี้เดิม เพื่อเป็นยอดหนี้ใหม่ หรืออาจมีกรณีที่สัญญาใหม่ทำให้มีอายุความยาวขึ้น ลูกหนี้ที่เหมาะสมจะใช้วิธีการปรับโครงสร้างหนี้ ควรจะเป็นกรณีที่ภาระหนี้ไม่มากและจำเป็นต้องรักษาประวัติเครดิตการกู้เงินเพื่อขอสินเชื่อต่อไปในอนาคต เป็นหนี้ที่ไม่ได้ถูกคิดดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียมโหด เมื่อปรับโครงสร้างหนี้แล้ว เงินที่จะจ่ายคืนหนี้ในแต่ละรอบไม่ควรเกิน 30% ของรายได้ โดยต้องมั่นใจว่าจะสามารถจ่ายได้ตลอดตามสัญญาใหม่ที่ปรับโครงสร้าง (อ้างอิงจากหนังสือคู่มือเงินทองต้องวางแผนของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย)

4. บทสรุป

พฤติกรรมทางการเงิน และวินัยทางการเงินไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่ยากถ้าเรามีเครื่องมือที่ช่วยให้เราสามารถแก้ปัญหาพฤติกรรม และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาในการตัดสินใจของคน ทั้งในเรื่องของพฤติกรรม การออมที่อาจต้องใช้เครื่องมือในลักษณะที่เป็นพันธสัญญา หรือการกู้ยืมที่เป็นทางออกที่ผู้อยู่ในสภาวะจำกัดทางการเงินจะนึกถึงเป็นอย่างแรกในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งหากเงื่อนไขการจ่ายเงินกู้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับลักษณะรายได้

เช่น คืนตามรอบเก็บเกี่ยวผลผลิต หรือมีสัดส่วนที่เหมาะสมสอดคล้องกับรายได้ เช่น ยอดชำระต่อเดือนไม่สูงมากนักจนเกินความสามารถในการหารายได้หากต้องทยอยชำระคืนทุกเดือน ก็จะช่วยให้การผ่อนชำระหนี้เป็นไปด้วยดี นอกจากนี้หากเกษตรกรทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างมีเป้าหมายโดยนำวิเคราะห์จำแนกประเภทรายได้ รายจ่ายต่าง ๆ ก็จะทำให้เห็นภาพมากขึ้นว่าพฤติกรรมการเงินของเราเป็นอย่างไร รวมไปถึงการประเมินสถานะทางการเงินโดยพิจารณายอดหนี้สินคงค้าง และยอดที่จะต้องชำระ เพื่อประเมินความสามารถในการชำระหนี้ หากมีข้อจำกัดหรือเริ่มติดขัดในการจ่ายคืนหนี้ ก็อาจจำเป็นต้องมีการเจรจากับเจ้าหนี้ ไม่ปล่อยให้ค้างไว้นจนไม่สามารถจัดการได้อีกต่อไป

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์
Cooperative Auditing Department

Smart Me

เรารู้

Mobile Application
สำหรับเกษตรกรและประชาชนทั่วไป

3 ขั้นตอนติดตั้งง่าย สะดวก
บัญชีครัวเรือน บัญชีต้นทุนอาชีพ

1. สแกนบาร์โค้ด

2. ติดตั้ง

3. เปิดใช้งาน

อ้างอิง

ปิยาภรณ์ ครอบจันทร์ และคณะ (2560) คู่มือเงินทองต้องวางแผน. ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์ และคณะ (2556). ชาวนา ชีวิตปริ่มน้ำ. โรงพิมพ์เดือนตุลา – กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่น ไร่พรมแดน (Local Act).

พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์ และคณะ (2559). หนี้นอกระบบเกษตรกร ฟางเส้นสุดท้ายสู่การสูญเสียที่ดิน. มูลนิธิชีวิตไท.

Attavanich, W. (2016). Did the Thai rice-pledging programme improve the economic performance and viability of rice farming?. *Applied Economics* 48(24): 2253-2265.

Barrera-Osorio, F., Bertrand, M., Linden, L., and Perez, F. (2011). Improving the Design of Conditional Cash Transfer Programs: Evidence from a Randomized Education Experiment in Colombia. *American Economic Journal: Applied Economics* 3 (2): 167–95.

Bertrand, M. and Morse, A. (2011). Information Disclosure, Cognitive Biases, and Payday Borrowing. *Journal of Finance* 66(6): 1865-93.

Drexler, A., Fischer, G., and Schoar, A. (2014). Keeping It Simple: Financial Literacy and Rules of Thumb. *American Economic Review* 62(2): 1-31.

Mani, A., Mullainathan, S., Shafir, E. and Zhao, J. (2013). Poverty Impedes Cognitive Function. *Science* 341: 976–80.

Mullainathan, S. and Shafir, E. (2013). *Scarcity: Why having too little means so much*. Times Books, New York.

World Development Report: WDR. (2015). *Mind, Society, and Behavior*.
<https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2015>

ภาคผนวก ก. ข้อมูลหนี้คงค้าง และกระแสเงิน จากกลุ่มตัวอย่างบางส่วน

ข้อมูลหนี้ (HH1)										
ลำดับ	สถาบันการเงิน	วันเริ่มสัญญา	วันครบกำหนด	เงินต้น	เงินกู้คงเหลือ	ดอกเบี้ย	หลักประกัน	วัตถุประสงค์การกู้ยืม	เดือนที่ชำระหนี้	หมายเหตุ
1	ธนาคารออมสิน	2542	-	160,000	160,000	15.00%	ที่ดินบ้าน	กู้ให้แม่ลงทุนทำนา	0	ธนาคารซื้อทรัพย์สิน (ที่ดินและบ้าน) เป็นมูลค่า 140,000 บาท
2	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	2559	-	175,000	175,000	13.00%	ที่ดิน 5 ไร่	กู้ให้แม่ลงทุนทำนาซื้อรถไถ	0	อยู่ในช่วงปรับโครงสร้างหนี้ (เข้ากองทุนฟื้นฟูตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548)
3	กองทุนฟื้นฟูหนี้	2546	-	80,000	65,000	8,000.00	ที่ดิน 26 ไร่	กองทุนฟื้นฟูเข้ามาซื้อหนี้สหกรณ์	2	จ่ายปีละ 8000 รวมทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย หลังจากได้เงินจากการเกี่ยวเกี่ยวข้าว
4	กองทุนหมู่บ้าน	2561	2563	70,000	70,000	6.00%	-	เงินทุนหมุนเวียนทำเกษตรและใช้จ่ายในบ้าน	11	กองทุนหมู่บ้านเงินล้าน
5	กองทุนหมู่บ้าน	2561	2563	60,000	60,000	6.00%	-	เงินทุนหมุนเวียนทำเกษตรและใช้จ่ายในบ้าน	5	กองทุนหมู่บ้านสหกรณ์

6	ธนาคารพาณิชย์: กสิกรีสซิ่ง	2561	2563	250,000	200,000	6,000.00	-	ซื้อรถกระบะ รี ไฟแนนซ์มาจากบริษัท ไฟแนนซ์	ทุกเดือน	จ่ายเดือนละ 6000 บาท รวมทั้งเงินต้น และดอกเบี้ย
7	คนใกล้ชิด: คน รู้จัก	2561	2562	50000	40000	-%	-	ลงทุนเลี้ยงหม่อน เลี้ยงแพะ	11	-
8	ร้านขาย ผลิตภัณฑ์ทาง การเกษตร	2561	2562	0	0	1%	-	เข้าซื้อสินค้าเกษตร	9,1	

(HH1)	month 1	month 2	month 3	month 4	month 5	month 6	month 7	month 8	month 9	month 10	month 11	month 12	Year	CV
รายรับเกษตร (1)	121800	0	0	1200	1200	1200	1200	1200	123000	0	0	0	250,800	
รายจ่ายเกษตร (2)	8520	0	0	0	20550	4220	2270	6370	1620	39050	4220	33770	120,590	
รายได้สุทธิเกษตร														
(3) = (1)-(2)	113280	0	0	1200	-19350	-3020	-1070	-5170	121380	-39050	-4220	-33770	130,210	4.75
รายได้นอกเกษตร (4)	12700	12700	12700	12700	12700	12700	12700	12700	12700	12700	12700	12700	152,400	
รายได้สุทธิครัวเรือน														
(5) = (3)+(4)	125980	12700	12700	13900	-6650	9680	11630	7530	134080	-26350	8480	-21070	282,610	2.19
ค่าใช้จ่ายครัวเรือน (6)	9885	14055	10755	7855	10190	13195	12255	9355	11855	7855	11977	12255	131,487	0.18
คงเหลือก่อนชำระหนี้														
(7) = (5)-(6)	116095	-1355	1945	6045	-16840	-3515	-625	-1825	122225	-34205	-3497	-33325	151,123	4.09
กู้เงิน/เชื่อวัตถุดิบเกษตร (8)	1800	0	0	0	7780	800	1800	1800	0	7780	800	1800	24,360	
เมื่อมีเงินกู้/เงินเชื่อมาช่วย														
(9) = (7)+(8)	117895	-1355	1945	6045	-9060	-2715	1175	-25	122225	-26425	-2697	-31525	175483	3.46
ค่าใช้จ่ายหนี้ (10)	18301.8	6000	14000	6000	9600	6000	6000	6000	18301.8	26000	10200	36000	162,404	
คงเหลือหลังชำระหนี้														
(11) = (9)-(10)	99593.2	-7355	-12055	45	-18660	-8715	-4825	-6025	103923.2	-52425	-12897	-67525	13,079	47.00

ข้อมูลหนี้ (HH2)										
ลำดับ	สถาบันการเงิน	วันเริ่มสัญญา	วันครบกำหนด	เงินต้น	เงินกู้คงเหลือ	ดอกเบี้ย	หลักประกัน	วัตถุประสงค์การกู้ยืม	เดือนที่ชำระหนี้	หมายเหตุ
1	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	03/54	03/64	150,000	75,000	82,374.75		ทำการเกษตร		อยู่ในกระบวนการเข้ากองทุนฟื้นฟูหนี้สิน
2	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	09/55		50,000	50,000	28,981.72		ทำการเกษตร		อยู่ในกระบวนการเข้ากองทุนฟื้นฟูหนี้สิน
3	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	02/55		30,000	30,000	50,241.64		ทำการเกษตร		อยู่ในกระบวนการเข้ากองทุนฟื้นฟูหนี้สิน
4	สหกรณ์	03/54		70000		4,651.00		ซ่อมแซมรถไถ		อยู่ในกระบวนการเข้ากองทุนฟื้นฟูหนี้สิน

กรณีตัวอย่างที่ 2 เป็นกรณีที่หนี้คงค้างได้เข้าสู่กระบวนการของกองทุนฟื้นฟูฯ เนื่องจากเกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้คืนได้อีกต่อไป จึงขอผ่อนผันทำเรื่องปรับโครงสร้างหนี้ ขณะที่รายได้ครัวเรือนปัจจุบันมาจากนอกภาคเกษตร (รับจ้างก่อสร้าง และเงินโอนผู้สูงอายุ ผู้พิการ และบัตรสวัสดิการ) ไม่มีรายได้จากภาคเกษตรอีกต่อไป หนี้ส่วนใหญ่ของเกษตรกรจะเป็นหนี้เพื่อการทำเกษตรหรือทำธุรกิจเพื่อเสริมรายได้นอกภาคเกษตร โดยมี ธกส. และสหกรณ์การเกษตรเป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญ

ข้อมูลหนี้ (HH3)										
ลำดับ	สถาบันการเงิน	วันเริ่มสัญญา	วันครบกำหนด	เงินต้น	เงินกู้คงเหลือ	ดอกเบี้ย	หลักประกัน	วัตถุประสงค์การกู้ยืม	เดือนที่ชำระหนี้	หมายเหตุ
1	สหกรณ์			200,000	400,000	13%	ที่ดิน	ลงทุนทำนา ทำสวน (ขาดทุนจากการเลี้ยงไก่)	8	ค้างชำระ
2	กองทุนหมู่บ้าน				25,000	6%				จ่ายดอกเบี้ยอย่างเดียว
3	ร้านขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	2562	2562		51680	-	-	-	-	-

(HH3)	month 1	month 2	month 3	month 4	month 5	month 6	month 7	month 8	month 9	month 10	month 11	month 12	Year	CV
รายรับเกษตรกร	0	94500	0	0	0	0	0	96000	0	0	0	0	190,500	
รายจ่ายเกษตรกร	6030	12200	0	0	17340	7120	6030	12200	0	0	17340	7120	85,380	
รายได้สุทธิเกษตรกร	-6030	82300	0	0	-17340	-7120	-6030	83800	0	0	-17340	-7120	105,120	4.02
รายได้นอกเกษตรกร	2700	2700	2700	2700	2700	2700	2700	2700	2700	2700	2700	2700	32,400	
รายได้สุทธิครัวเรือน	-3330	85000	2700	2700	-14640	-4420	-3330	86500	2700	2700	-14640	-4420	137,520	3.07
ค่าใช้จ่ายครัวเรือน	15580	11080	11080	11080	11180	9580	15580	9580	9580	9580	9580	9580	133,060	0.20
คงเหลือก่อนชำระหนี้	-18910	73920	-8380	-8380	-25820	-14000	-18910	76920	-6880	-6880	-24220	-14000	4,460	95.90
กู้เงิน/เชื่อวัตถุประสงค์เกษตรกร	5580	1700	0	0	11890	6670	5580	1700	0	0	11890	6670	51,680	
เมื่อมีเงินกู้/เงินเชื่อมาช่วย	-13330	75620	-8380	-8380	-13930	-7330	-13330	78620	-6880	-6880	-12330	-7330	56,140	7.26
ค่าใช้จ่ายหนี้	0	25840	0	0	0	0	0	85840	0	0	1500	0	113,180	
คงเหลือหลังชำระหนี้	-13330	49780	-8380	-8380	-13930	-7330	-13330	-7220	-6880	-6880	-13830	-7330	-57,040	-3.67

ข้อมูลหนี้ (HH4)										
ลำดับ	สถาบันการเงิน	วันเริ่มสัญญา	วันครบกำหนด	เงินต้น	เงินกู้คงเหลือ	ดอกเบี้ย	หลักประกัน	วัตถุประสงค์การกู้ยืม	เดือนที่ชำระหนี้	หมายเหตุ
1	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร				340,000	3%	ค้ำประกันกลุ่ม	มาล้างหนี้นอกระบบ		สถานะ: พักหนี้ ดอกเบี้ยลดลงจากร้อยละ 7 เป็น ร้อยละ 3 มีโฉนดที่นาอยู่ที่เจ้าหนี้ นอกระบบ
2	กองทุนหมู่บ้าน			20,000	20,000			ลงทุนอุปกรณ์ทำผม		
3	ธนาคารพาณิชย์: สินเชื่อ car for cash			8,000	2,000	700				ผ่อนเดือนละ 700 บาท

(HH4)	month 1	month 2	month 3	month 4	month 5	month 6	month 7	month 8	month 9	month 10	month 11	month 12	Year	CV
รายรับเกษตรกร	190000	0	0	0	0	0	0	190000	0	0	0	0	380,000	
รายจ่ายเกษตรกร	0	0	0	0	94000	0	0	0	0	0	94000	0	188,000	
รายได้สุทธิเกษตรกร	190000	0	0	0	-94000	0	0	190000	0	0	-94000	0	192,000	5.55
รายได้นอกเกษตรกร	5500	4200	4200	4200	4200	4200	5200	4200	5500	5700	4200	4200	55,500	0.14
รายได้สุทธิครัวเรือน	195500	4200	4200	4200	-89800	4200	5200	194200	5500	5700	-89800	4200	247,500	4.32
ค่าใช้จ่ายครัวเรือน	4750	4750	3950	3950	3950	5750	4750	4750	5650	3950	5750	4750	56,700	0.15
คงเหลือก่อนชำระหนี้	190750	-550	250	250	-93750	-1550	450	189450	-150	1750	-95550	-550	190,800	4.09
ค่าใช้จ่ายหนี้	700	700	10900	700	700	700	700	700	700	700	700	700	18,600	
คงเหลือหลังชำระหนี้	190050	-1250	-10650	-450	-94450	-2250	-250	188750	-850	1050	-96250	-1250	172,200	6.22

ข้อมูลหนี้ (HH5)										
ลำดับ	สถาบันการเงิน	วันเริ่มสัญญา	วันครบกำหนด	เงินต้น	เงินกู้คงเหลือ	ดอกเบี้ย	หลักประกัน	วัตถุประสงค์การกู้ยืม	เดือนที่ชำระหนี้	หมายเหตุ
1	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	2556			210,000.00	7%	โฉนดที่ดิน 10 ไร่	เงินหมุนเวียนทำเกษตร	12	จ่ายแต่ดอกเบี้ย
2	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	2558			90,000	7%		เงินหมุนเวียนทำเกษตร	12	จ่ายแต่ดอกเบี้ย
3	กองทุนหมู่บ้าน				40,000	6%	คนค้ำ	เงินหมุนเวียนทำเกษตร		

(HH5)	month 1	month 2	month 3	month 4	month 5	month 6	month 7	month 8	month 9	month 10	month 11	month 12	Year	CV
รายรับเกษตร	195000	0	0	195000	0	0	195000	0	0	195000	0	0	780,000	
รายจ่ายเกษตร	44655	52700	4270	44655	52700	4270	44655	52700	4270	44655	52700	4270	406,500	
รายได้สุทธิเกษตร	150345	-52700	-4270	150345	-52700	-4270	150345	-52700	-4270	150345	-52700	-4270	373,500	2.91
รายได้นอกเกษตร	40533	40533	40533	40533	40533	40533	40533	40533	40533	40533	40533	40533	486,400	
รายได้สุทธิครัวเรือน	190878	-12166	36263	190878	-12166	36263	190878	-12166	36263	190878	-12166	36263	859,900	1.26
ค่าใช้จ่ายครัวเรือน	9313	9313	9313	14913	9363	9313	9313	9313	9313	9313	9313	9313	117,410	0.17
คงเหลือก่อนชำระหนี้	181565	-21480	26950	175965	-21530	26950	181565	-21480	26950	181565	-21480	26950	742,490	1.45
ค่าใช้จ่ายหนี้	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	23400	23,400	
คงเหลือหลังชำระหนี้	181565	-21480	26950	175965	-21530	26950	181565	-21480	26950	181565	-21480	3550	719,090	1.52

*มีหนี้กองทุนหมู่บ้านที่หมุนคืนอยู่ทุกปี แล้วก็กู้ออกมาใหม่ ยอดหักกลับไป (จ่ายเพิ่มแต่ดอกเบี้ยคืนกองทุนหมู่บ้าน)

ข้อมูลหนี้ (HH6)										
ลำดับ	สถาบันการเงิน	วันเริ่มสัญญา	วันครบกำหนด	เงินต้น	เงินกู้คงเหลือ	ดอกเบี้ย	หลักประกัน	วัตถุประสงค์การกู้ยืม	เดือนที่ชำระหนี้	หมายเหตุ
1	สหกรณ์การเกษตร			220,000	170,000	4.71%	ที่ดิน	ลงทุนทำนา ไร่เย็น	3	จ่ายแต่ดอก
2	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร				200,000		คนค้ำ	ลงทุนทำนา	3	พักหนี้
3	กองทุนหมู่บ้าน				30,000	6%	ค้ำกลุ่ม	เงินหมุนเวียนทำเกษตร	3	จ่ายเงินต้นด้วย
4	บริษัทไฟแนนซ์			60,000	24,000			ซื้อรถมอเตอร์ไซด์		

(HH6)	month 1	month 2	month 3	month 4	month 5	month 6	month 7	month 8	month 9	month 10	month 11	month 12	Year	CV
รายรับเกษตรกร	0	21700	0	0	0	0	0	0	21700	0	0	0	43,400	
รายจ่ายเกษตรกร	0	8110	0	0	0	4230	1435	0	8110	0	4230	1435	27,550	
รายได้สุทธิเกษตรกร	0	13590	0	0	0	-4230	-1435	0	13590	0	-4230	-1435	15,850	4.50
รายได้นอกเกษตรกร	10600	10600	10600	10600	10600	12600	12600	12600	12600	12600	12600	12600	171,200	
รายได้สุทธิครัวเรือน	10600	24190	10600	10600	10600	8370	11165	12600	26190	12600	8370	11165	187,050	0.44
ค่าใช้จ่ายครัวเรือน	8860	8710	7220	5210	5380	5210	8860	5210	5360	5210	5360	5210	75,800	0.25
คงเหลือก่อนชำระหนี้	1740	15480	3380	5390	5220	3160	2305	7390	20830	7390	3010	5955	111,250	0.85
กู้เงิน/เชื่อวัตถุประสงค์เกษตรกร	0	0	30000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	30,000	
ค่าใช้จ่ายหนี้	4000	4000	4000	4000	4000	4000	4000	4000	4000	4000	4000	4000	48,000	
คงเหลือหลังชำระหนี้	-2260	11480	29380	1390	1220	-840	-1695	3390	16830	3390	-990	1955	93,250	1.80

ข้อมูลหนี้ (HH7)										
ลำดับ	สถาบันการเงิน	วันเริ่มสัญญา	วันครบกำหนด	เงินต้น	เงินกู้คงเหลือ	ดอกเบี้ย	หลักประกัน	วัตถุประสงค์การกู้ยืม	เดือนที่ชำระหนี้	หมายเหตุ
1	สหกรณ์	2550		344,704	80,000	5000	คนค้ำประกัน	ลูกเสียชีวิต รถถูกยึด	11	ผ่านการอนุมัติเข้ากองทุนฟื้นฟูหนี้สิน เมื่อปี 2561 จ่ายหนี้ไป 70,000
2	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	2552		140,000	140,000					อยู่ในกระบวนการเข้ากองทุนฟื้นฟูหนี้สิน
3	ร้านขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	2561	2562	11060	0					

(HH7)	month 1	month 2	month 3	month 4	month 5	month 6	month 7	month 8	month 9	month 10	month 11	month 12	Year	CV
รายรับเกษตรกร	28200	300	300	300	300	300	28200	300	300	300	300	300	59,400	
รายจ่ายเกษตรกร	3750	1600	0	0	0	9240	1390	0	5350	0	9240	1390	31,960	
รายได้สุทธิเกษตรกร	24450	-1300	300	300	300	-8940	26810	300	-5050	300	-8940	-1090	27,440	5.01
รายได้นอกเกษตรกร	500	500	1100	1100	1100	500	500	500	500	1100	500	1940	9,840	0.56
รายได้สุทธิครัวเรือน	24950	-800	1400	1400	1400	-8440	27310	800	-4550	1400	-8440	850	37,280	3.66
ค่าใช้จ่ายครัวเรือน	5990	4300	4090	3950	4120	8800	5990	4300	4440	3950	8940	4300	63,170	0.35
คงเหลือก่อนชำระหนี้	18960	-5100	-2690	-2550	-2720	-17240	21320	-3500	-8990	-2550	-17380	-3450	-25,890	-5.44
กู้เงิน/เชื่อวัตถุประสงค์เกษตรกร	0	1600	0	0	0	3440	490	0	1600	0	3440	490	11,060	
ค่าใช้จ่ายหนี้	0	5530	0	0	0	0	0	0	5530	0	5000	0	16,060	
คงเหลือหลังชำระหนี้	18960	-9030	-2690	-2550	-2720	-13800	21810	-3500	-12920	-2550	-18940	-2960	-30,890	-4.69